

NAGY SZ. PÉTER

HOLOCAUST MAGYARORSZÁGON

Budapesti Történeti Múzeum kiállítása

Szemek, szemek, szemek. Riadt, kíváncsi, bölcs és gúnyos szemek. Gyerekek felemelt kézzel, háttérben röhögő emberek. Talpunk alatt csikorgó kavics, s a rámpa, mely a vagonba visz s a vagon, melybe mindenkinek be kellett s most ismét be kell mennie. 147 vonat egyenként 45 vagonnal, és minden vagonban 80 ember. Összesen mintegy félmillió ember. És az egész nem tartott tovább 55 napnál, s nem kellett hozzá több mint 150–200 német tiszt és a Horthy-Magyarország.

Minduntalan falakba, tárlókba, rácsba, drótkba, szavakba ütközünk. Egy kiállítás, melyben csak botorkálni, botladozni, eltévedni, szorongani, szenvedni lehet. És nézni, látni, olvasni és félni. Szív és ész. Szív és ész vesz körbe és irányít mindenütt. Szív, mely tele fájdalommal, és ész, mely mutat és tanít.

Soha még ilyen szenzuális, érzékekre ható látvány magyar múzeumban. A látvány – Rajk László tökéletes, intuitív alkotása – befogad, és egyre inkább magába zár. A kiállítás három rétege, a magyarózó feliratok, a szöveges és a tárgyi dokumentumok tökéletes egységbe, lenyűgöző harmóniába olvadnak. Csupa feketében és barnában járunk, szemünk és szívünk sötét látványra nyílik. A sohasem durván sokkoló, biztos ízléssel bemutatott látványra, mely éppen objektív tárgyiasságában megdöbbenő. Hétköznapi tárgyak, hivatali utasítások, elszámolások szögesdrótról, deszkáról, feljelentő és igénybejelentő levelek lakásra, bútorra, üzletre, irodára. S mindenütt a mohó rabló vágy, hogy végre törvényesen, állami segédlettel kirámolhassák a sifonért. S a ceruzával írt, elmosódott levelezőlapok reménykedő, vigasztaló szavakkal a halálból. E kiállítás nem mutat semmi olyat, amit eddig ne láttunk, ne tudtunk, ne ismertünk volna. De soha ilyen szuggesztivitással, érző, erős szívvel és ésszel nem mutatták még nekünk az iszonyat hétköznapijait, a mára már történelemmé dermedt történet cserepeit.

FOTO: RÉZ MIHÁLY

A szív vacog, ám az ész tanul. Soha még ilyen okos kiállítást. Horn Emil, a kiállítás rendezője nem vész el az újabb kutatások részleteiben, bátran megmarad a vészkorszak sztereotípiáinál. Nem módosítja, gazdagítja tudásunkat, csak értő ésszel rendszerezi, strukturálja. A kiállítás felépítése maga a holocaust folyamata. Aki a kiállításon csak egyszer is végigbotorkál, érzékeiben érti, érzékeli és ismeri meg azt a folyamatot, ördögi logikát, mely a gázkamrákba vitt. Megérti, megtapasztalja végre, hogyan juthatott egy nemzet odáig, hogy ártatlan és védtelen polgártársai egytizedét passzivitásával, helyesléssel kiteszítse, kiírta maga közül.

Huszonkilenc terem dokumentálja ezt, a tömeges, legalizált rablógyilkosság ideológiai, pszichológiai, morális előkészítését. Először csak a politikai antiszemitizmust 1919 és 1938 között, majd a három

zsidótörvényt, rendeleteket és plakátokat, újságokat, melyek napi hírré oldják az abszurditást. S utána az iszonyúan logikus három stáció. Először csak a kirekesztés, a megjelölés, a látható stigma, munkaszolgálat katonaság helyett, majd a sárga csillag. Kanárisárga 10x10 cm-es Dávid-csillag, minden felsőruhán, jól látható helyen, selyemből, vászomból, bármely tartós anyagból, hatéves kortól kötelezően. S aztán az elkülönítés, le a járdáról, ki a boltból, a lakásból, vissza a középkori gettóba. S végül a megsemmisítés. Végig a falakon a borzalom óriásira nagyított fényképei. Nagyanym, nagyapám, apám, nagybátyám néz velem farkasszemet. Megállt az idő, közöttük vagyok. Hála és köszönet Rajk Lászlónak, Horn Emilnek és munkatársaiknak, hogy értelmetlen pusztulásuk szívünkben és eszünkben értelmet kaphatott, tanulsággá válhatott.

(P. S. Ám zárójelben szólnunk kell e megrendítő élményt megzavaró apró bosszúságokról, az alkotók tökéletes munkáját megalázó hiányosságokról is. Egy kiállítás – s különösen ez – élő organiz-

mus, működtetni kell! Az ismertető füzetet – soha vissza nem térő lehetőség – minden látogatónak ingyen a kezébe kell adni! S kezébe kell adni, ugyancsak a rendezők szándéka szerint, a megemlékezés csövecskéit, kavicsait is, hogy a látogatók az áldozatok zsidó szokása szerint emlékezhesenek. S ha elromlik, azonnal meg kell javítani a videóberendezést is, hogy megint és mindig el-

hangozhassanak a nevek. 650 000 ember neve. S végül csak zárójeles zárójelben: miért a változatlan hallgatás a cionista hősről, a haluc fiatalokról, Komoly Ottóról, Kaszner Rezsőről, akik tízezrek életét mentették meg, s a szegény, ábrándos hős Szenes Hannáról? Ha emlékezünk, emlékezzünk pontosan!)

FODOR GÁBOR

Ötven éve

ELMONDTA A HOLOCAUST-KIÁLLÍTÁS MEGNYITÓJÁN

Az idén ötven éve annak, hogy vagonokba zártak mintegy 600 000 magyar állampolgárt, kiknek vélhetően nagyobb része – míg volt jog – az izraelita felekezethez tartozott, másik része különböző keresztény felekezetek tagjaként élte szorgos mindennapi életét.

Vagonokba zárták, német alapossággal és magyar állami segítséggel Auschwitzba és más lágerbe vitték őket. Gyerekeket, asszonyokat, öregeket, felnőtt férfiakat – s megölték őket előre eltervezett módon, a 20. századi egyetemes és magyar történelem máig izzó szegyenére.

Ami 1994-ben megtörtént, annak persze előzményei voltak, törvényeknek nevezett intézkedéssorozatok, melyekben mindodáig törvény előtt egyenlő magyar állampolgárok jogait csorbították. Zsidótörvényeknek nevezett, példátlan alapossággal eltervezett, züllött erkölcsű intézkedéssorozattal tették tönkre százezrek mindennapi életét, aláztak meg kisgyermekeket, tisztességben megöszült öregasszonyokat, készítették elő ezeknek az ártatlanoknak a végső pusztulását.

Ötven éve történt mindez, s ma is beszélnünk kell róla. Szólnunk kell, s engedjek meg, kérem, hogy szavaim – a kormány tagjának, politikusnak a szavaiként – nem csekély mértékben a jelenre is vonatkozzanak. Engedjek tehát meg, hogy mikor tekintetem a fájdalommal terhes múltra vetem, akkor is a mindannyiunk számára méltóságot teremtő minden magyar állampolgárnak biztonságot ígérő szabad jövő kibontakozásának lehetőségeit mérlegeljem.

Szólnunk kell mindarról, ami ötven éve történt, mert

az elmúlt évtizedekben s években még mindig nem hangzottak el a magyar politika részéről félreérthetetlen, félremagyarázhatatlan, egyértelműen tisztességes szavak.

Nos, a kormány nevében szeretném egyszer és mindenkorra félreérthetetlen világossággal leszögezni: a fent említett szégyenletes törvények értelmében zsidóknak nevezett embertársaink kiirtására tett tudatos kísérlet – számunkra magyar emberek elpusztítására tett kísérlet. Izraelita és nem izraelita vallású, teljesen ártatlan magyar embereket gyilkoltak meg, mindaz, ami velük történt, történelmünk része, szégyene és nyomorúsága. Akiket Auschwitzban öltek meg, azok a magyar történelem halottai – akár-

MTI FOTO

mint vélekedtek is ők saját identitásukról, s akár mint vélekedjék is arról bárki, aki ma él, s próbál meg elboldogulni e cseppet sem egyszerű kérdéssel. Számomra ez az egyetlen lehetséges tisztességes megközelítés. Remélem, ezek a szavak félreérthetetlenek, nem tépik fel a régi sebeket. Éppen ezért itt és most, az emlékezés nehéz óráján, az Önök jelenlétében szeretném kimondani: a magyar kormány és kultúrpolitika számára nincs és nem is lesz „zsidókérdés”. Észrevették talán, hogy én magam is óvakodom e szó túl gyakori, a kontextus mérlegelése nélküli kimondásától. Szeretném, ha érthető lenne: a hivatalos Magyarországnak nem kíván semmiféle kifejezéssel meghatározni, előírni semmiféle kulturális, vallási identitást, semmiféle választást. Számunkra minden olyan megoldás érvényes, ami az Önök, a magyarországi izraeliták számára releváns, illetve elfogadható. Nehéz szívvel mondom, hogy Önök is mi. Mert mindannyian ugyanolyanok vagyunk. Ugyan-

annak az államnak kétségbevonhatatlanul hű polgárai – s a politika szempontjából minden más magánügy.

Kérem, jól értse mindenki. A kisebbségi kirekesztésnek e honban többé semmiféle, a hivatalos politika által támogatott vagy csak tűrt szerepe sincsen. A magukat izraelitának vallók, a magukat zsidónak nevezők, a magukat bármiképp identifikáló állampolgárok éppúgy magyarok, mint bárki más. Hiszen mindannyian egy hazában élünk, egy állam polgárai vagyunk, s csodálatos sokféleségünkben teremtődött meg a magyar kultúra. Talán nem felesleges ezt 1994-ben kimondanunk.

S épp ezért e helyen szögezném le. A szélsőjobboldal, az antiszemita politika ne számítson semmi másra, mint az alkotmányos rend teljes szigorának betartására, és következetes betartására, akárkiről legyen is szó. Magyarországon törvénytisztelő polgár származása, meggyőződése, felfogása, szokása vagy életmódja miatt soha többet nem élhet félelemben. A fenyegetéseknek, a gyűlöletkeltésnek lejárt az ideje. Az antiszemitizmus bármely formája megdöbbenést kelt, Európa-, Amerika-, illetve a szabad világ szerte bárhol. Megvetést. Természetesen tisztában vagyok azzal, hogy antiszemiták mindig voltak és vélhetően lesznek. Amíg magánéletükben azok – addig legfeljebb sajnálatomat fejezhetem ki életük deformált érzelmeivel kapcsolatban. De mindenkinek tudnia kell, hogy a kulturált társadalmi nyilvánosság keretei között az antiszemitizmusnak helye nincs. Senki nem alázhatja meg polgártársait.

Azt szeretném, ha mindannyian világosan értenék: a kormány számára – melynek képviselőjeként itt szólanom megadatott – igen fontos minden magyar állampolgár belső lelki békéje éppúgy, mint fizikai sérthetlensége. S ez éppúgy igaz reformátusra, mint cigányra, római katolikusra, mint felekezeten kívülre, cionistára, mint vallásilag közömbös zsidóra, konzervatívra és liberálisra egyaránt. Mindenkire egyenként.

Ötven éve történt, és ma sem felejthető. Sem a hatszáz ezer, sem a – lám, még a számok is vitathatók – több ezer cigány állampolgár halála.

A béke a belső megbékélés kivívásán alapszik. A megbékélés feltétele az őszinteség és az egyértelmű, pontos szó. Remélem, hogy szavaim ilyen szavak voltak.

Remélem, hogy mondataim segítenek a fájdalom elviselésében, remélem, hogy mondataim segítenek a belső béke elérésében. Kérem Önöket, emlékezzünk. Emlékezzünk azokra, akik eltűntek. Gyermekként, öregként, ismeretlenként és ismert nevek viselőiként. Azokra, akiket elrejtettek, és azokra, akik elrejtették társaikat.

Amikor a világ egyik legszomorúbb helyén – a washingtoni Holocaust Múzeumban – végigolvastam az oly fájdalmasan kevés magyar állampolgár nevét, aki segített társaik menekülésében, akkor kicsit enyhült a lelkiismeret-furdalásom. Az a lelkiismeret-furdalás, amelyet sok millióan érezhetünk – mi, akik évtizedekkel e szörnyű bűntény után jöttünk a világra – saját civilizációnk bűneiért.

Gondoljunk mindazokra is, akik politikai okokból, polgári demokrata vagy kommunista meggyőződésük miatt, a Jehova tanúi gyülekezet tagjaiként, fogyatékoságuk miatt vagy bármi más okból lettek a borzalmas börtönök és táborok lakói és áldozatai.

Kérem Önöket, menjünk együtt végig a kiállításon, nézzük együtt a múlt iszonyatát, és soha ne felejtsek el, amit látnak.

A hű és igaz emlékezés nem engedi, hogy előjöjjenek a Múlt Árnyai, ébren tartja a polgárok lelkiismeretét.

Oly sokat beszélünk a magyarság tradícióiról. Tudomásul kell vennünk, hogy ez is annak része. S mikor évről évre egy választott napon a fogyatékos számú túlélők, az örvendetesen egyre több és boldogabb leszármazott, az újabb nemzedékek a múlt felé fordulnak, akkor tudják, hogy nincsenek egyedül. Mind együtt állunk itt. Együtt, mert mindegy, kinek ki volt az őse. Együtt emlékezzünk minden halottunkra – azért, hogy azok bármiként és bárhol estek is el, holtukban legalább velünk lehessenek.

Mindannyiunk jövője alapszik ezen az emlékezésen.

ORKÉNYI-STRASSER ISTVÁN: FEKVŐ NŐ